

quoque de se fateantur Apostoli. *In multis offendimus omnes* (Jacobi III, 2); et, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus* (I Joan. I, 8). Sed non continuo ut aliquid præterimus, perimus: præsertim cum nos Scriptura consoletur, *Si quis peccaverit, inquit, advocatum habemus Jesum Christum justum; et ipse est propitiatio pro peccatis nostris* (I Joan. II, 1, 2). Denique propheta de ipso testatur, quod pro transgressoribus rogaverit, ut non perirent (Isa. LIII, 12). Ubi sane notandum, quia etsi pro transgressoribus, non tamen pro contemptoribus legitur supplicasse. Verum illi quomodo perire possunt, pro quibus Salvator rogat, ne pereant? Quamobrem non video, cur ita omnem inobedientiam et transgressionem vel minimorum quorumlibet mandatorum exaggerandam putaveritis, ut exclamaretis: Quod ergo jam monacho poterit veniale peccatum esse vel leve, cujus universæ actioni crimen insidiatur inobedientiæ? Sed hoc inde videlicet constare creditis, quod prælatorum jussionibus tantum tribuendum asseritur, quantum si divinitas traderentur. Quasi vero et ipsa evangelica præcepta non multum inter se discrepent, et merito observationis, et transgressionis periculo.

CAPUT XI.

Præcepta esse imparia, adeoque transgressionem.

Cæterum sicut non omnia unius esse constat vel necessitatis, vel utilitatis, vel dignitatis; sic non una de omnium transgressionem fertur sententia, nec paria manent discrimina disparis culpas. Porro nec pari culpa negliguntur, quæ non pari cura præcipiuntur, nec pari proinde poena puniuntur. Ecce enim Evangelium tam flagitium crapulæ, quam fornicationis turpitudinem damnat. Verum quis magis non horreat e duobus malis, turpitudine foedari, quam cibo exsaturari? Nonne denique Veritas in Evangelio sub nominibus trabis et festuæ (Matth. VII, 4), graves levesque discernit inobedientiæ culpas? Nonne ipsa disputante, imo definiente, gradatim nobis distinguitur, quæ cuique reatui poena debeatur, dum alium iudicio, alium consilio, alium ei gehenna reum esse protestatur? (Matth. V, 22.) Quænam ergo consequendi necessitas cogit, ut si magistris divina detur in suis præceptis auctoritas, nullum ideo jam monacho leve aut veniale peccatum inveniri posse putetur; et quod ejus universæ actioni crimen insidiatur inobedientiæ? Esto, sit crimen, cui poenalis illa gehenna vel gehennalis poena assignatur: quale, quæso, illud definimus esse crimen, quod, Veritate iudice, reum tantum facit iudicio? Nec tamen diffitebitur esse reatum, quod vel hætenus reum statuit. Quod si reatum, ei peccatum? porro omne peccatum contra Dei mandatum præsumitur. Quod autem contra mandatum præsumitur, inobedientia dicitur.

26. Hinc colligitur, quod irasci fratri, et inobedientia sit, et crimen non sit. En unum inventum

(104) Ita tres scripti nostri: editi, *contemptio*. Et omnino legendum *contentio*, unde infra dicitur, *recalcitrans et contentiosa voluntas*.

est monacho leve ac veniale peccatum, quodque non humani, sed divini mandati statuat transgressorem. In 511 hoc genere transgressionis sunt nonnulla stultiloquia seu vaniloquia, et quæque otiose dicta, facta, et cogitata. Hujusmodi enim nunquam nisi contra mandatum, et Dei mandatum usurpantur. Peccata quippe sunt, et Deus prohibet omne peccatum: et tamen venialia, non criminalia reputantur, excepto cum per contemptum vertuntur in usum et consuetudinem: et tunc non peccati species, sed peccantis intentio pensatur. Elatio quippe contemptis, atque impœnitentis obstinatio, in minimis quoque mandatis culpam facit non minimam, et convertit in crimen gravis rebellionis nævum satis levem simplicis transgressionis. Denique in quo inobedientiæ crimen et absque dubio sit, apud Samuelem advertite. *Quasi, inquit, peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere* (I Reg. xv, 23). Non ait, Non acquiescere: sed, *nolle acquiescere*: ut non jussionis simplex ipsa transgressio, sed voluntatis superba contentio (104), scelus idololatriæ reputetur. Non est enim id ipsum nolle obedire, et non obedire. Hoc quippe interdum erroris est, nonnunquam et infirmitatis: illud vero aut odiosæ pertinaciæ, aut contumaciæ non ferendæ. Quod et ipsum repugnare est et resistere Spiritui sancto; et si ad mortem usque perduraverit, blasphemia est, non remittenda, sive in hoc sæculo, sive in futuro. Non ergo qualescumque mandati præteritio criminalem facit inobedientiam: sed repugnare, sed nolle obedire. Cæterum quanti absque illa pessima et rebelli voluntate non obediunt? Quomodo itaque monacho crimen insidiatur inobedientiæ, si toties sine crimine transgreditur, quoties in transgressionem deferuit hujusmodi recalcitrans et contentiosa voluntas?

27. Frustra autem comparant quidam, ut dicitis, quaslibet inobedientias antiquæ illi, quæ facta est in paradiso; quæ nimirum valuit, non solum obligare personam, sed et vitare naturam. Arbitror tamen et ipsam primam gravissimamque prævaricationem, aut non aliunde, aut inde maxime judicatam gravissimam, hoc est ex rebellionem defensionis, quæ secuta est: quando Deo causam requirente peccati, ut peccatores ad penitentiam provocaret (nolebat quippe mortem eorum, sed magis ut converterentur et viverent), ipsi maluerunt declinare cor suum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Et quidem gemina malitia peccatoris. Primum quod nec sui misertus est, ut culpam propriam fateretur, et sanaretur: deinde quod et uxorem, ut se fallaciter excusaret, crudeliter accusavit (Gen. III, 1-13).

28. Quid est quod denique dicitis, in omni actione monacho crimen insidiari inobedientiæ, quasi aut furtim subrepat nescienti, aut casu accidat infelici; aut non valenti implere quod præcipitur, cri-

minis calumnia struatur de impossibili? Itane, inquam, monacho crimen insidiatur inobedientiæ? cum et antiqua illa tam nota, et tam noxia prævaricatio, facile, ut creditur, indulgentiam consequeretur, dummodo confessio, et non defensio sequeretur. Neque enim tantum, ut dictum est, nocuit simplicis actionis, quamvis ex deliberatione, transgressio, quantum adjunctæ excusationis cum præmeditatione obstinatio.

CAPUT XII.

In Regula æque ac lege divina disparitatem esse inobedientiæ.

29. Sed nunquid forte in lege quidem divina habenda est hæc consideratio gravioris, leviorisque inobedientiæ, non autem ita et in Regula nostra? Sed quis sane dicat plus tribuendum humanis, quam divinis traditionibus; plurisque quod per suos Deus, quam quod per se ipsum imperat, æstimandum? Annon denique et apud sanctum Benedictum propriæ et distinctæ ab invicem sententiæ inveniuntur, alia de levioribus, 512 alia de gravioribus inscripta culpis? (Reg. S. Benedicti, capp. 24, 25.) Quid est autem levior culpa, nisi levior inobedientia? Traduntur igitur a prælatis interdum minora mandata, quorum transgressio leviora secundum Regulam parit et peccata; et tamen in Deum nihilominus prævaricatio fit, quoties abbas jussio præteritur: siquidem et ex ore ipso Dei non æqualia sunt promulgata, et ideo non æquali cuncta vigilantia observanda; sed alia cura exhibenda est ei procul dubio, quod ipse perhibet *primum et maximum mandatum* (Matth. xxii, 38): alia his quæ alibi discernens, *Qui solverit, inquit, unum de his minimis mandatis* (Matth. v, 19). Quid ergo? Audivimus ex Regula graviores et leviores culpas; legimus et in Evangelio maxima, minimaque mandata: et mandatorum transgressiones universas dicemus æqualiter maximas? Non est igitur necesse ut concedam quod dicitis, aut Deo scilicet non tribui omne quod ab homine magistro accipitur, quod non sit contra Deum; aut monacho nullum posse inveniri leve seu veniale peccatum: quia etsi toties Deo (quod fatendum est) inobediens esse convincitur, quoties ejus, qui pro Deo sibi præest, hominis mandatum, quod quidem justitiæ non repugnet, prætergreditur; sicut tamen non par cura in executione exigitur, sic nec per culpa contrahitur ex transgressionem. Etsi quippe unus est qui offenditur; non tamen unius ponderis quæ jubentur, nec unius subinde discriminis jussorum est omnium censenda transgressio. Unde pater Benedictus. « Secundum, » inquit, « mensuram culpæ, excommunicationis extendatur mensura. » (Reg. cap. 24.)

30. Frustra proinde (ut videlicet) aut terremini, aut terrere conamini de obedientiæ promissione, quæ fit ex regulari professione, quasi non oporteat promittere, quam constat nec integre posse teneri, nec sine crimine præteriri: siquidem Deo, quidquid Dei minister homo non perperam jusserit, impetandum constitit. Frustra, inquam, ex hac oc-

casione malum ita inobedientiæ exaggeratis, ut a tam necessario bono promittendæ obedientiæ terreatis: quia etsi difficile cavetur ubique subrepens [mss. subripiens] vel insidians, ut vos dicitis, inobedientia in tam variis et innumeris, quæ a senioribus indiciuntur; non semper tamen damnabiliter seu criminaliter quod præcipitur, non impletur. Etsi enim omnis inobedientia inexcusabiliter sit culpabilis, nulla tamen æternaliter damnabilis, nisi quam remedium poenitentiae non sanat; nulla est lethaliter criminalis, nisi quæ contemptum superbiæ non evitat. Magna igitur securitas filii obedientiæ, et revera pax hominibus bonæ voluntatis: quoniam in omni obedientia sola damnatur impœnitentia, quam nescit qui diligit Deum; sola incriminatur superbia, quam facile cavet qui timet gehennam. Sed exemplis clarius elucescet quod dicimus. Si jubente seniore ut sileam, verbum mihi forte per oblivionem elabatur; reum me fateor inobedientiæ, sed venialiter. Si ex contemptu sciens et deliberans sponte in verba prorupero, et rupero silentii legem: prævaricatorem me constituo, et criminaliter; et si impœnitens persevero usque ad mortem, peccavi, et damnabiliter.

CAPUT XIII.

Refellit monachos, difficultatem, vel etiam impossibilitatem obedientiæ religiosæ nimium exaggerantes.

31. An et hoc durum fortasse videatur? Hæc quippe sunt vestra, si bene recolo, verba, cum difficultatem seu impossibilitatem, ut vobis videtur, tenendæ obedientiæ, vel cavendæ inobedientiæ considerantes, in vitam ita monachicam exclamatis: « Hæcine est illa eo securior, quo arctior; eo certior, quo magis ardua veniendi ad Deum via, ut monacho naturaliter bona vix cavere, naturaliter bona vix pro communi infirmitate valenti implere, non minor tamen 513 necessaria sit cautela ad cavenda, vel observanda quæ sibi prælatus suus vel prohibere voluerit, vel jubere? » Et subditis: « Quod cum a multis credatur, licet a paucis, vel etiam a nullis ad integrum observetur; quid aliud operatur talis sententiæ credulitas, quam quod illa ab Apostolo tantum culpata manducandi idolothyta libertas? » (I Cor. VIII, 7.) Nil plane aliud, si ita esset, ut dicitis. Bene prorsus non potest conscius esse sibi, qui se non implere confidit quod debere se credit. Creditis itaque (ut verborum vestrorum sensum breviter colligam) quod ad integrum mandata Dei observari vix valeant, abbas non valeant: cum Veritas ipsa testetur, ne unum quidem iota præteritum iri (Matth. v. 18). Cæterum qui ita sentit, videtur mihi (ut pace vestra dixerim) necdum gustasse quam suavis est Dominus: sub jugo legis gemere adhuc, nondum respirare sub gratia; suave Christi jugum nequaquam esse expertus; ideoque certissime adhuc infirmari per carnem, quia spiritus non adjuvat ejus infirmitatem.

32. Quid vero sibi vult illa distinctio, quod Dei quidem vel vix prælati vero hominis nequaquam

omnino a quolibet jussa posse teneri prohibitive conceditis? quasi vero illa queant absque istis integre custodiri. Sed si attenditis, de male quoque viventibus prælati Dei præceptum est, *Quæ dicunt facite* (*Matth. xxiii, 3*). Igitur qui non facit, aperte non in hominem tantum, sed, et in Deum prævaricator existit. Itane ergo nullus mandata perfecte exsequitur sui magistri? Quamobrem putatis? quia nolumus aut quia non possumus? Sed si volumus et non possumus, securi sumus. Si possumus et nolumus, superbi sumus. Porro ad cavendam superbiam, illam vere annuerim necessariam esse cautelam quam dicitis, ne forte incurrat inobedientiæ crimen. Quod si impossibile vos putatis, ut non videlicet imperiis prælatorum per contemptum interdum superbæ resistatur; scitote non paucos sed innumeros aliter omnino sentire, nec aliud quam quod proprio didicerint experimento. Si autem non impossibile quidem, sed tamen difficili esse sentitis magistros non contemnere; et dum ideo consentitis, quoniam gravamini, non superbe sapere, murmuratis adversus obedientiæ legem, affirmantes periculosum promittere, quod tam laboriosum est observare; ad hoc ego respondeo, imo non ego, sed Dominus: *Qui potest, inquit, capere capiat.* (*Matth. xix 12.*) Hoc quippe est quod paulo superius dixi, quia antequam ædificium inchoares, providisse debueras unde perliceret. Nunc autem, ut ait quidam, aut non tentasses [*sic mss., al. non tenta*], aut perface, Verumtamen nemo, si caute proficetur pollicetur se ultra in nullo transgressurum; hoc est, jam non peccaturum. Alioquin aut perjuri qui ita jurat, aut sanctior est illo qui ait; *In multi offendimus omnes* (*Jacobi iii, 2*). Quod si consequens falsum esse videtur; videndum est et de eo quod antecedit, ne forte lex quæ data est propter transgressiones cohibendas, non solum non eas coerceat, sed et augeat insuper crimine perjuri; siquidem id promittere nos in nostra professione credamus, quod certum est non posse teneri.

33. Partienda est proinde nobis in duo universa hæc observatio regularis, in Præcepta videlicet, et Remedia. Præceptis intuitur vita contra peccatum; Remediis restituitur post peccatum innocentia. Sic ergo utraque ista complectitur nostra professio, ut professus quisque cum in aliquo forte regularium mandatorum deliquerit, si ad remedium æque regulare confugerit, etsi convincitur transgressor mandati, non tamen pacti prævaricator. Solum itaque censuerim fregisse votum, violasse propositum, pactum prævaricasse, qui et præceptum contempserit, et remedium. Nam illum sane dico securum, qui etiamsi internum obedientiæ limitem præterit, consilium non respuit poenitentiae. Regulares namque terminos, etsi sepe deliquerit, non evadit, qui censuræ, quæ ex Regula est, disciplinam non subterfugit. Pars siquidem Regulæ est regularis correctio, et in ea reperitur non solum bonæ vitæ instructio, sed etiam emendatio pravæ. Inveniuntur **514** in ea et

præcepta obedientiæ, et inobedientiæ remedia, ut ne peccando quidem a Regula recedatur. Fateor sane impossibile cuivis mortalium vel venialiter interdum non delinquere in præceptis obedientiæ: sed nulla jam de impossibilitate querela, quandoquidem et ex Regula licet id quoque, quod criminaliter delinqui contigerit, emendare. Quod ergo dicitis a nullis posse observari ad integrum quidquid a magistris præcipitur, verum est: sed levis culpa inobedientiæ est, et facilis cura ejus invenitur in Regula, si quidem sit transgressio absque contemptu. Si autem et ipsum deesse aliquando non posse contenditis, id quidem falsum est: sed nec talem tamen inobedientiam sine cura relinquit diligentia regularis. Et licet fortiori egeat curationis medicamento, caret tamen morbo prævaricationis, nisi cum et ipsum forte medicamentum contemnitur.

34. Quæ cum ita sint, frustra de impossibilitate causamur qui Regulam profitemur: frustra nobis de peccandi necessitate blandimur, ut ideo justa imperia prælatorum Deo non imputanda, sed tanquam hominum contemnenda putemus: ne rem videlicet impossibilem continere nostra professio videatur, si tantum ex ea hominibus, quantum Deo obedientiæ deberi asserimus. Cui enim jam vel ita professo impossibile, imo per Dei gratiam non per facile sit cavere prævaricationem, ubi non inobedientia, sed impoenitentia facit prævaricatorem? Hoc quippe, ut jam dixi, profitentium nemo spondet, ut jam non peccet: et ob hoc non continuo, ut quispiam aliquo modo non obedit, prævaricatorem se constituit nisi qui se forte sic professum falso existimat, quales vos utique asseritis esse non paucos. De quibus etiam (si qui tamen sunt, ut dicitis) verum est et quod subditis, quod nil utique aliud illa talis eorum credulitas, vel potius crudelitas in suis ipsorum operatur conscientiis, quam noxia illa recumbentium in idolio libertas in alienis. Necesse est enim qui hujusmodi est, ex propria perire sententia, quemadmodum in illius scientia clamat Apostolus infirmum perire fratrem (*I Cor. viii, 11*). Et quomodo nihil esse commune item ipse perhibet, quod cum gratiarum actione percipitur, nisi ei qui putat aliquid esse commune (*Rom. xiv, 14; I Tim. iv, 4*): ita et regularis professio, quantum in se est, damnabilis non est, nisi ei qui damnabilem putat. Quod quatenus putari oporteat, puto satis superius demonstratum.

CAPUT XIV.

Cur conscientia errans non æque convertat malum in bonum, uti bonum in malum.

35. Nunc jam respondendum est quæstionculæ quæ incidit vobis ex occasione apostolici presentis capituli. Queritis nempe, utrumnam ista de idolothytis Pauli sententia, *Puto quia nihil commune est in Christo nisi ei qui putat quid commune esse, illi commune est*; et rursus, *Si comederit, damnatus est, quia non ex fide* (*Rom. xiv, 14, 23*); in generalem regulam trah possit, quatenus malum cuilibet sit bonum

quoque quod agit, se malum esse crediderit; ac tantum malum, quantum crediderit. Quod si annuero, rursus pergitis inquirere, cur non e contrario tantum cuique bonum sit quod operatur, quantum vel falso opinatur. Mirum quippe vobis, imo et injustum videtur, ut plus in malo, quam in bono humanæ valeat intentionis opinio. Si respondero, de malis quidem merito ita credi propter oculum nequam: respondebitis et mihi non immerito quoque propter simplicem oculum idem æque putandum et de bonis. Nam qui dixit ex oculo nequam corporis tenebras aestimari, indicavit et de simplici lucem æque corporis approbari (*Matth. vi, 23*). Sed videte, ne forte non sit vere oculus simplex, qui fallitur. Fallitur enim tam qui bonum malum, quam qui malum bonum putaverit. Scitis autem neutrum horum Væ illud evitare propheticum, *Væ qui dicitis bonum malum, et malum bonum* (*Isa. v, 20*): cum tamen nemo, qui hoc **515** velit cavere maledictum (105), de quo Veritas pronuntiat, quod sit lucis (106) totius corporis, id est operis, argumentum. Sed absit ut præco Veritatis clamet contra Veritatem; maledicat is quod illa probaverit!

36. Ego vero ut interior oculus vere simplex sit, duo illi esse arbitror necessaria, charitatem in intentione, et in electione veritatem. Nam si bonum quidem diligit, sed verum non eligit; habet quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam: et nescio quemadmodum judicio Veritatis vera esse possit cum falsitate simplicitas. Volens denique ad veram discipulos instruere simplicitatem magistra Veritas, *Estote, inquit, prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ* (*Matth. x, 16*). Præmisit ergo prudentiam, sine qua neminem satis esse posse simplicem sciret. Quomodo denique vere simplex erit oculus cum ignorantia veritatis? aut vero vera potest dici simplicitas, quam simplex ignorat veritas? Scriptum est enim: *Ignorans ignorabitur I Cor. xiv, 38*). Patet ergo laudabilem illam et a Domino audatam simplicitatem absque his duobus non esse bonis, benevolentia atque prudentia: ut oculus videlicet cordis, non solum pius qui fallere nolit, sed et cautus sit qui falli non possit.

37. Cæterum sicut oculus simplicem duo ista faciunt bona, amor boni, et cognitio veri: sic nequam oculum duo e regione mala constituunt, cæcitas, qua fit ut veritatem non agnoscat; et perversitas, qua fit ut diligit iniquitatem. Porro inter duo hæc bona, quæ nec fallere, nec falli sinunt; et duo illa mala, quæ tam falli, quam fallere faciunt, duo sunt media: unum quidem bonum per quod oculus interior, etsi falli queat ignorantia veri, zelo tamen boni

(105) Locus obscurus, sed constans in editis et scriptis, tametsi Horstius putat legendum, *quin hoc velit*. Sed retinenda alia lectio, quæ dilemmatis altera pars est. Bernardus quippe hoc in loco probat, bonam intentionem, quæ lux est operis, non æque valere in malum, quam in bonum. Sic autem fere ratiocinatur, Intentio illa circa malum vel est oculus simplex, vel non. Tum, si est, inquit, nihilominus

fallere penitus non consentit: alterum vero malum, quod licet veri notitiam non impediatur, amorem tamen boni præ malitia minime sentit.

38. Et quoniam omnis res melius divisione innoscit: secundum hoc duplex malum, et illud item geminum bonum, quadrifariam dividamus oculum cordis, in bonum et meliorem, in malum et pejorem. Et subdamus exempla. Est qui bonum diligit, et malum nescius agit. Hujus quidem bonus est oculus, quia pius: non tamen simplex, quia cæcus. Et est qui bonum et libenter agit, et prudenter intelligit: Istius revera oculum non immerito simplicem dixerim, utpote cui neutrum bonum desit, nec zelus scilicet bonus, nec scientia. Hunc profecto requirit oculum Deus, cum respicit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum (*Psal. xiii, 2*). Est e contrario qui bonum minime diligens, ex malitia quidem perversus est: sed sapiens ut faciat malum, per ignorantiam cæcus non est. Quem quidem ideo nondum appellaverim nequam, quam unum ei, licet ad suum malum, non desit bonum, id est scientia.

39. Sed est qui bonum forte nescius quod non diligit, agit: cui profecto non incongrue id quod dicitur nequam assignaverim, eo quod neutro careat malo, nec cæcitate scilicet, nec perversitate. Dicitur siquidem nequam, quasi nequaquam, ut iis solummodo nequam appelletur, qui nequaquam, hoc est, in nullo penitus appareat bonus; sed sit utroque bono vacuus, tam videlicet veri notitia, quam et benevolentia. Alius est itaque pius oculus, non quidem fallere promptus, sed tamen, ut dictum est, falli pronus de quo propheta: *Ephraim, inquit, quasi columba seducta, non habens cor* (*Ose. vii, 11*). Alius is quem Dominus simplicem dicit, tam nec fallere facilis, quam nec falli, de quo et Apostoli docentur cum eis dicitur: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ*.

40. Et item alius est oculus simpliciter malus, fallens utique libenter, sed non facile falsus: qualem **516** profecto habent illi qui ore dominico astruuntur prudentiores esse filiis lucis in generatione sua. Et alius quem nequam esse definivimus, quia sit dupliciter malus, cui quippe et malitia parit ignorantiam, et ignorantia malitiam operit, ita ut sæpe nesciens et malum quod vult non faciat, et bonum faciat quod non vult. Obscuratum nempe est insipiens cor eorum qui istius modi sunt, et quasi jam traditi in reprobum sensum, bonum omnino nec diligere, nec dignoscere queunt. De talibus scriptum est: *Impius cum venerit in profundum malorum, contemnit* (*Prov. xviii, 3*). Nam qui hujusmodi est, incurrit *Væ* propheticum, prolatum in eos qui dicunt malum bonum: et aliunde nemo vitare volet istud maledictum, cum ea intentio sit oculus simplex, quem Veritas laudat.

(106) Omnino sic legendum, ut in duobus scriptis, non *lux*, sicut in antehac vulgatis; ut sit sensus, quod oculus simplex sit *argumentum*, id est origo et causa, *lucis totius corporis, id est operis*.

vere profecto malum nec vult, etiam si possit; nec si velit, scit. Quamobrem hunc oculum in superiori divisione illo altero censui non immerito pejorem, non quia malignior sit, sed quia periculosior. Ignorantia quippe securiorem, securitas segniores facit, non nequiores. Est tamen ex hoc procul dubio deterior, quod ille solum habet malum, malam intentionem; iste et falsam considerationem. Ille uno caret e duobus bonis, bono zelo; iste et vero iudicio. Ex hoc itaque pessimo oculo, qui neutrum bonum habet, et item ex illo optimo qui neutro caret, sentiendum est Veritatem disseruisse, aut tenebris obvolvi totum corpus, aut luce perfundi. Nam reliqui duo, quorum neuter utrumque aut bonum habet, aut malum; etsi ex parte possunt, non tamen toti sufficiunt vel lucem dare vel tenebras corpori.

41. Si igitur (ut jam ad propositam quæstionem revertamur) is vere oculus nequam est, qui perversus pariter et cæcus bonum agit, et malum credit; utique recte operando, sed opinando inique, bonum sibi in malum vertit; et tantum malum, quantum crediderit: quandoquidem juxta sententiam Domini, totum corpus tenebrosus reddit oculus nequam. Quid enim luci relinquitur, ubi nec pia intentio, nec vera opinio invenitur? At non ideo sequitur, ut qui e contrario malum facit, et bonum putat, juxta suam fidem similiter et ipse inveniat. Quare? Non est quippe simplex oculus ille, qui ex iudicio Veritatis totum corpus lucidum reddat, qualem profecto superius definivimus. Neque enim ex toto adhuc tenebræ desunt, ubi ignorantia veritatis lucem obscurat bonæ [al. deest bona] voluntatis. Cum itaque ille oculus utrumque malum, is vero minime utrumque habeat bonum; nonne ratio videtur exigere, ut plus ille noceat, quam prosit iste? Neque enim consequens est, ut tantum valeat in bonum unum, quantum duo mala in malum. Et quidem laude dignam dixerim vel solam intentionem piam: nec plane condigna remunerationem fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas. Attamen sine malo quocumque non erit decepta simplicitas. Cur inquis? nunquid non ex fide? Prorsus ex fide, sed falsa; vel certe potius non ex fide, quia fides falsa, fides non est. Denique de fide vera, non falsa puto dixisse Apostolum: *Omne quod non est ex fide, peccatum est* (Rom. xiv, 23). Non autem ex fide vera bonum creditur quod malum est: est enim falsum. Peccatum igitur est. Utrumque proinde complectitur præsens capitulum, *Omne quod non est ex fide peccatum est*, et cæcam videlicet malitiam, et deceptam innocentiam: quia quod a nesciente fit, et bonum prorsus condemnat intentio prava, et malum non penitus excusat recta. Sive itaque malum putes bonum quod forte agis, sive bonum malum quod operaris, utramque peccatum est, quia neutrum ex fide: licet sane levius admodum peccetur, ubi sana intentione sola reprehensibilis actio foris apparet, quam ubi maligna latet etiam in non mala

[al. mendose in mala] actione intentio. Verum quod absque vel minimo peccato non est, purum bonum minime est. Quo pacto ergo bonum non purum puro malo comparabitur 517 in efficientia, hoc est ut tam efficax ad bonum illud sit, quam ad malum istud? Et hæc super hac quæstione sufficiant. Nam ad superiores quoque satis reor esse responsum superius. Et quidem vos easdem sæpius dubitationes iteratis atque revolvitis: sed mea non interest ipsarum toties repetere solutiones. Sufficit enim semel solvisse etiam quod crebrius in quæstione versatum fuerit.

CAPUT XV.

An quantum obedientia valet ad meritum, tantum inobedientia valeat ad demeritum.

42. Quærentibus item de obedientiæ pondere, seu discrimine inobedientiæ, a latere incidit vobis et de merito utriusque quærendum, utrum videlicet in quibusque præceptis quantum obedientia valet, tantum gravet inobedientia: ut verbi gratia, vel Abraham de immolando filio (Gen. xxii), vel ille nescio quis de filio itidem furni incendiis exponendo (Doctr. SS. PP. lib. de Obed. 6), tantum divinæ indignationis et ultionis merito incurrisset, si non obedissent, quantum laudis et gratiæ receperunt pro eo quod obedierunt. Quod vobis quidem et durum videtur, et necessarium: sed non est ita. Enimvero constat nonnulla nec fieri sine gloria, et posse non fieri sine culpa; ideoque si fiant, digna esse præmiis, non tamen suppliciis si non fiant. Nam et non tangere mulierem, meriti est non medioeris; et nullius tamen delicti propriam amplecti conjugem. Istiusmodi sunt quæcumque evangelico illi capitulo congruere possunt: *Qui potest capere, capiat* (Matth. xix, 12.).

43. Et rursus quædam per contrarium, neglecta quidem offensam contrahunt, sed impleta gloriam [al. gratiam] non merentur; et damnant contemptorem, et auctorem non glorificant. Talia sunt quæcumque divinitus lege publica imponuntur hominibus, sine quibus nec salvari queunt. Hinc illud apud gentilem:

Non feci furtum. Non pasces in cruce corvos.
(HORAT. lib. i, ep. 16, 46.)

D Et in Evangelico: *Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? et si salutaveritis fratres vestros tantum quid, amplius facitis? Matth. v. 46, 47.* Denique et universaliter, *Cum feceritis omnia quæ mandata sunt vobis, dicite quia servi inutiles sumus, quæ facere debuimus, fecimus.* (Luc. xvii, 10.) Ac si dicat: Si solis contenti estis præceptis et traditionibus impositæ legis, et non sponte etiam perfectionis vos consiliis, et suasionibus mancipatis; libri quidem estis a debito, non tamen pro merito gloriosi: evasistis pœnam, sed non acquisistis coronam. Quænam ergo nos necessitas cogit parem in singulis, quæ injuncta fuerint, et formidare ultionem de transgressione, et de observatione parare remunerationem? Eapropter in talibus generalis hæc regula teneatur, ut in difficilioribus quidem

agendis obeditio gratior, quam gravior prævaricatio iudicetur: et in facilioribus minusque onerosis contemptus damnabilior, quam actus laudabilior æstimetur.

CAPUT XVI.

Transitus et mutatio monasterii quatenus probanda.

44. Jam et si de hoc satis est, videamus quatenus etiam tenenda sit ipsa, quæ in professione firmari solet, loci stabilitas, et quibus (si quibus tamen) ex causis rumpere illam vel liceat cuiquam, vel expediat. Et hinc siquidem dubitare vos dicitis. Ad quod interim nunc securus responderim, a bono quod semel quis voverit, descendere non licere et ad hoc mutare locum, quem sibi quisque delegerit, et cui se sua voluntate et voce firmaverit, omnino non consulo, sed nec sanctus papa Gregorius. Ait enim: « Perfecti quique magna se discretionis subtilitate conspiciunt, ne ad deteriora unquam vel in opere, vel in cogitatione dilabantur. Sed quod hinc sensit vir apostolicus, hoc se Apostolus implere gloriatur: *Quæ*, inquit, *518 retro oblitus, et ad ea quæ ante sunt extentus* (Philipp. iii, 13). An et propheta Ezechiel idem non significavit, cum de sanctis animalibus diceret: *Non revertentur cum incederent, sed unum quodque ante faciem suam gradiebatur?* (Ezech. i, 12.) Et hi omnes id sentiendo, non aliud quam Magistri sui sententiam secuti sunt, dicentis in Evangelio: *Nemo mittens manum suam ad aratrum et respiciens retro, aptus est regno Dei* (Luc. ix, 62) Præscribat proinde stabilitatis pactum omni deinceps remisso descensui, contentioso discessui, vago et curioso discursui, totius denique inconstantiae levitati; non tamen his quæ in professionis serie sequuntur, morum videlicet conversioni, et obedientiæ quæ secundum Regulam fit. Nam si hæc ibidem, pro improbitate nimirum atque irreligiositate cohabitantium, obtineri forte nequiverint; duce spiritu libertatis transire indubitanter suadeo ad locum alium, ubi non impediat homo reddere Deo voto sua, quæ distinxerunt labia sua. Et quidem cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris.

45. Sane de religiosis ac bene ordinatis monasteriis nullus professorum meo consilio, ne arctioris quidem vitæ desiderio, sine licentia sui senioris egredietur (107). Egressus tamen, si melius invenerit et elegerit, meo nihilominus jam consilio non regredietur ad inferius bonum, quod reliquerat et contempserat præ meliori: præsertim si illud melius tale fuerit, quod ejus primæ professioni congruere videatur. Ipse nempe viderit, qua ratione, quave intentione altiora seu arctiora præsumperit: nam ad inferiora jam vel remissiora, me consulente, nequaquam apostabit: si non tamen loci prioris vicina revocetur, quia de noto monasterio nec retineri quis regulariter potest, nec recipi sine consensu abbatis sui (Reg. S.

Benedicti, cap. 61). Et accipite manifestius in exemplis hujus sententiæ rationem.

46. Forte vult aliquis de Cluniacensibus institutis ad Cisterciensium sese stringere pauperlatem, eligens præ illis nimirum consuetudinibus magis Regulæ puritatem. Si me consulit, non consulo, si non sane id abbatis sui usurparit assensu, Quamobrem? Primo propter scandalum ipsorum quos deserit. Deinde quia certa pro dubiis relinquere tutum non est; forsitan enim hæc tenere potest, illud non poterit Tertio suspectam habeo levitatem, qua id sæpe quod facile volumus antequam probemus, experti jam nolumus, uno prope momento id ipsum et cupientes, et respicientes, tam leviter quam et irrationabiliter, B Quales utique non paucos frequenter experimur, quia una vix hora in una voluntate durantes, aura levitatis impulsus, vagi et instabiles hac et illac velut ebrii nutant; mutantque pro experimento iudicium, imo sine iudicio fluctuantes et tumultuantes, tot de se consilia præsumunt, quot loca revisunt: semper quod non habent cupientes, et quod habent fastidientes.

47. Et quomodo ego, ait aliquis, professus Regulam, non secundum Regulam cum bona queam degere conscientia? siquidem vovens, et non solvens, qui nisi pejero? Quasi non multo magis habeas inde conqueri alibi quoque, cum cœperis pure juxta Regulam conversari. Profecto etiam tunc: Et quamam, inquit, conscientia habitare sustineam extra domum meam priorem, quæ me de sæculo fugientem excepit, initiavit ad bonum, signavit in salutem; molestus fratribus, inobediens seniori, stabilitatis insuper prævaricans pactum, et primam irritam faciens fidem? Verumtamen neutra justa querimonia est. Nam qui se ideo perjurum putat, quod ad purum [al. punctum] Regulam non observat; videtur mihi non satis attendere quid juraverit. Nemo quippe cum proficitur, spondet Regulam, sed determinate secundum Regulam sui quisque conversionem, suamque deinceps conversationem sese pollicetur dirigere. Hæc profecto hujus temporis omnibus ferme monachis communis professio est. Et licet in diversis monasteriis, diversis et observantibus 519 Deo serviat; quoad tamen sui quisque loci bonos usus sollicitè servat, haud dubium quin secundum Regulam vivat, quoniam quidem boni usus a Regula non discordant. Quisquis itaque tenet quod teneri invenerit bonum, ubi proficitur; profecto vivit sicut promittit: quia non alium procul dubio quisque promittit, quam quod habere eorum pia videtur vita, cum quibus deinceps vivere disponit et eligit.

48. Quid enim? nunquid verbi gratia, aut in Majori Monasterio usus Cluniacensium, aut isti forte illorum ritus, aut vero utriusque Cisterciensium, distractionem litteratoriam profitentur? Attamen omnes secundum Regulam profitemur, Una quidem

(107) Vide Bernardi epistolam 395, n. 2, ubi de monasterio Sancti-Bertini idem asserit.

oris ubique promissio: sed quia non una est omnibus cordis intentio, potest, indubitanter sine detrimento salutis, et sine damno professionis, operis quoque non una ubique observatio celebrari. Sicut enim non omnes omnia tenent, etiam boni Christiani quæ in Evangelio sunt, omnes tamen secundum Evangelium vivunt (nam qui concessis alligari conjugii contenti sunt, non ideo tamen credunt se recessisse ab Evangelio, quia evangelici sublimitatem consilii de cælibe ducenda vita non elegerunt, ita sane si in gradu illo inferiori legitime ac fideliter conversentur): sic quoque qui secundum Regulam vivere statuunt, etsi non ad vaguem, ut dicitur, totam custodiunt, etsi qua pro sui claustrum ritu vel mutant, vel præmittunt; a regulari tamen omnino professione non discedunt, donec tamen sobrie, et juste, et pie, pro suorum moribus vivere non desistant. Denique Regula ipsa tradit octavum humilitatis gradum, « ut nihil agat monachus, nisi quod communis monasterii regula, vel majorum cohortantur exempla (Reg. S. Benedicti, cap. 7). »

49. Exceptis proinde Cisterciensibus, et qui illorum forte ritu non tam vivere secundum Regulam, quam ipsam ex integro pure ad litteram (uti se sane professos esse putant) tenere curant: de cætero neminem obedienter degentem regularis moveat sollempnisque professio, in qua non fit de tota Regula promissio, in his duntaxat monasteriis in quibus ordo et disciplina servatur cum bonis consuetudinibus. Salva igitur cuique sua manet in cœnobii bene ordinatis professio, tantum si sana fuerit et intentio. Cæterum qui inquietus est, et ita credere non potest; sed magis credens et cedens stimulantibus conscientie exit, et quærit ubi solvat quod suo in loco al. solvat vota sua quæ], suo utique iudicio voverat quidem, sed non solverat: sicut non laudo quod egreditur, ita ut regrediatur non consulo, si tamen ad remotum ignotumque monasterium migraverit. Cur ita? Tum propter Pauli sententiam, qua beatum manifeste pronuntiat, qui se ipsum non iudicat in eo quod probat (Rom. xiv, 22): tum ex nostri auctoritate magistri, qui talem et suscipi jubet, et retineri; inventum quoque bonum et utilem suasionem

ici, professione ligari. Denique suadeatur. » inquit, « ut stet (Reg. S. Benedicti, cap. 61). » Et ne forte prioris sui monasterii memor, remordente, ut assolet, conscientia, incipiat denuo de rupta stabilitate causari (108); generalem super huiusmodi scrupulo consolatoriam profert sententiam, dicens: *Ubiq̄ enim uni Deo servitur, uni Regi militatur.*

(108) Tales fuerunt illi monachi ad Pontiniacenses translati, ad quos insignem scribit epistolam Petrus Cellensis, in tomo II Spicilegii, pag. 447, ubi vide et duas sequentes.

(109) Quantas Bernardo rixas facerent ejusmodi susceptiones, variæ probant ejus epistolæ, nempe 3, 32, 33, 65 cum tribus sqq. item 253, 293, 313, 395 et 396. Confer epistolam 94 et 371, et maxime Cassianum, Collat. 14, cap. 5 et sqq.

(110) Quætionem hanc Bernardi aëvo fuisse ventilatam patet tum ex Abelardo, qui quemdam

A Porro de vicino prohibet, quod jubet de peregrino: ne vicinitas inter monasteria fomes scandali, rixæ materia sit, si alterutrum recipere monachos acquirerint absque mutuo duntaxat assensu. Quod toties equidem experimur (109), quoties talis uspiam monachorum susceptio plane non nisi contra decretum regulare præsumitur.

520 50. Quod si etiam post hæc fratris ita regulariter suscepti inquietiorem forte animum pulsaverit recordatio scandali, quod descendens fratribus, quos deseruit, fecit; et quia oporteat emendari suo reditu quod ex discessu deliquerit: prudenter advertat qui hoc cogitat, scandalum scandalo non bene emendari. Qualis denique emendatio erit si ut aliis scandalum tollas, alios scandalizas? Quamquam profecto et tolerabilius scandalum illud sit et venialius, quod factum est intentione proficiendi in melius, quam quod facere cogitas ad deterius apostatando. Sed et ante quoque, licet non sine scandalo, tutius tuam sine dubio ad id quod putasti melius, secutus es conscientiam, quam si in priori bono et loco contra conscientiam permaneres, quamquam secure id posses: si sane hinc eandem tuam ipsius conscientiam reddere securam posses.

51. Quapropter quod de manducante, et non manducante decernit Apostolus (Rom. vii, 3), usurpemus et nos in nostræ hujus disputatiunculæ conclusionem, ut et qui propria impellente conscientia suum deserit locum, ne suum (quod putat) deserat votum; non deserentem non spernat: et qui secuta conscientia fraternum scandalum timens, fratres non deserit; deserentem non iudicat. Et de his me accipite sane quod sentio respondisse, sine præiudicio sanius sentientis.

CAPUT XVII.

Ad dubia quædam ex Patribus proposita respondet.

52. Item postulatis absolvi vobis, cur vel beatus Gregorius nescio quem Venantium, habitum monachalem, quem pie susceperat, impieque rejecerat, non solum resumere non coegit, sed etiam omnem legitur indulsisse communionem apostatæ perduranti (Lib. I, epist. 33; lib. IX, epist. 25, 31), vel sanctus Augustinus conjugii legi votum quodammodo subijciat continentie; ita ut in libro de Virginitate asserere videatur, nec cælibis quidem vitæ propositam copulæ posse præscribere conjugali, quominus indissolubile maneat, etiam quod a continentibus, fallente diabolo, fracto sanctitatis voto, initum fuerit matrimonium (110). Et ad hæc nihil ad præsens certius breviusque respondendum occur-

Burgundiæ magistrum arguit, pag. 1067, quod monachos atque moniales post publicum etiam suæ professionis votum, et benedictionis vel consecrationis vinculum, posse matrimonium contrahere assereret: tum ex concilio Remensi sub Eugenio III, ubi ejusmodi matrimonia irrita ac nulla esse definit canon 7, etiam in Conversis professis. Longe ante Gregorius Magnus monachos, qui uxores duxissent, in monasterium revocari jubet in lib. I, epistola 40: eosdem vero excommunicat concilium Chalcedonense, can. 16. Paulo dissimilis est argumenti Ber-

rit, nisi quod ita sancti antistites sapuerunt: recene? ipsi viderint. Nam ego in sensibus actibusque illustrium Patrum cautus profecto sum omnino non aliud æstimare, quam quod beato Apostolo teste quaeritur jam inter dispensatores, ut videlicet fidelis quis inveniatur (I Cor. iv, 2). Certus sum enim, sive in suo abundaverint sensu, sive in Dei spiritu; sicut et in cæteris, ita et in his ambobus extitisse fideles, illum in dispensando quod præ manibus erat, istum in scribendo quod senserat.

53. Quod denique quaeritis de quibusdam episcopis, quos sanctus idem papa Gregorius ad tempus in monasteriis pro eorum excessibus legitur reclusisse, utrumnam in suo, an in monastico interim habitu habitaverint cum monachis: ego nescio, nisi quod credibilis videtur, nequaquam illos insignem religionis habitum suscepisse, quem non erant perpetuo habituri; sed tantum quæsisse quietem in secretis monasteriorum, et opportunitatem poenitentiae.

54. Audire et hoc vultis a me, unde inter cætera poenitentiae instituta monasterialis disciplina memuerit hæc prærogativa, ut secundum baptismam nuncupetur (111). Arbitror ob perfectam mundi abrenuntiationem, ac singularem excellentiam vitæ spiritualis, qua præeminens 521 universis vitæ humanæ generibus hujusmodi conversatio, professores et amatores suos Angelis similes, dissimiles hominibus facit; imo divinam in homine reformat imaginem, configurans nos Christo instar Baptismi. Et quasi denique secundo baptizamur, dum per hoc quod mortificamus membra nostra quæ sunt super terram, rursus Christum induimus, complantati denuo similitudini mortis ejus. Sed et quomodo in Baptismo eruimur de potestate tenebrarum, et in regnum transferimur claritatis aeternæ: ita et in sancti hujus secunda quadam regeneratione propositi, de tenebris æque, non unius originalis, sed multo-

nardina epistola 76 de quodam homine, qui post diutinam in domo et habitu religionis conversationem, nondum tamen confirmato proposito, ad secundas nuptias convolarat. (111) Idem in sermone 11 de Diversis et in epistola 411, num. 2. B. Petrus Damiani, Opusc. 16, in episcopum monachos ad sæculum revocantem, *Dic, inquit, obsecro, legisti aliquando vitæ monasticæ propositum secundum esse Baptisma? Sed quia hoc inveniri in dictis Patrum perspicuum est, negare licitum jam non est, etc.* Vide loco citato, cap. 8. Vide et Hieronymum, epistola 25, ubi Paulam de Blæsillæ obitu consolatur. *Revera inquit, si sæculare desiderium, et (quod Deus a suis avertat!) delicias hujus vitæ cogitantem mors immatura rapuisset, plangenda erat. Nunc vero cum propositio Christo, ante quatuor ferme menses, secundo quodam modo propositi se baptismo laverit, et ita deinceps vixerit, ut calcato mundo semper monasterium cogitarit, etc.* Idem ad Demetriadem. *Nunc, inquit, quia sæculum, reliquisti, et secundo post baptismum gradu inisti pactum cum adversario tuo, dicens ei, Renuntio tibi, diabole, et sæculo tuo, et pompæ tuæ, et operibus tuis, serva fœdus quod pepigisti.* Quibus adde Odonis abbat S. Cluniacensis Collationum lib. II, cap. 7, et Theodori Studitæ testamentum apud Baronium, tomo IX. Ratio ergo, cur vitæ religiosæ professio, quasi qui-

rum actualium delictorum, in lumen virtutum evadimus, reaptantes nobis illud Apostoli: *Nox præcessit, dies autem appropinquavit* (Rom. xii, 12). CAPUT XVIII.

Morte abbatis non licere professis mutare locum.

55. Id quoque vobis insinuari precamini, an abbatis mutatio monasterium suum mutare volentibus monachis in aliquo patrocinetur; hoc est, si in morte vel depositione prælati plus aliquid libertatis subditis relaxetur, quo utique licentius possint eo articulo temporis migrare quo voluerint, altero nequam videlicet substituto. Ad quod respondeo: Nequaquam. Etenim sponsio professionis quando ex more fit in oratorio, de abbatis vita non sumit terminum, sed de præsentia testimonium. Profitenti itaque modus sit sua vita, non aliena. Attendat denique quid inde Legislator ipse non solum senserit, sed et tradiderit, ut « si quando », inquit, « aliter fecerit », videlicet quam promittit, « a Deo se sciat damnandum quem irridet (Reg. S. Benedicti, cap. 58). » Item dicit, quod nec sui jam corporis Novitius habiturus sit potestatem; et item, « Perseverantes », ait, « in monasterio usque ad mortem (Ibid. in Prologo). » Salvis igitur exceptionibus, quas superior disputatio perstrinxit, de cætero nulla liceat occasione monacho locum, cui professus est, citra suam mortem deserere; suo duntaxat arbitrio. Alioquin prævaricator est, damnationem habens quia primam fidem irritam facit.

56. Sed vos pergitis amplius sciscitari, et dicitis: Quid si non potest nisi cum rancore perpetuo animi, ibidem manere, ob minus videlicet regularem, minusve amabilem abbatis electionem? Subit animo nunc illud de Evangelio, quod de conjugii lege docti discipuli Domino responderunt: *Si ita est inquit, non expedit nubere* (Matth. xix, 10). Magnæ revera angustie. Si tenuerit exosam, nihil onerosam Baptismus censeatur, ista est. Nam sicut in Baptismo hoc agitur, ut omnino moriamur vitæ veteri, et renascamur novæ (vide Rom. vi, Coloss. iii, Ephes. ii et alibi, unde non idem homo e Baptismo emergit, qui in eum ingressus erat, sed plane alius); sequitur etiam, ut prioris illius hominis peccata, non magis huic homini recens nato tribuenda sint, quam nea alteri, vel alterius mihi. Ita prorsus in professione Religionis sese res habet. Moritur enim Religiosus mundo, ejusque operibus, ac sibi insuper ipsi voluntati que suæ: et ita moritur, ut non magis liceat ei mundo, ejusque deliciis vel voluntate sua uti, quam si placeat mortuus ac sepultus esset. Cum ergo Religiosi quoque, sicut in Baptismo, desinant esse quod antea fuerunt, et novi quidam homines esse incipiant, novis studiis, novæ vitæ, aliisque omnino delectationibus et cogitationibus dediti; nil mirum si culpa et poenæ, quas vetus ille homo debebat, una cum ipso homine moriantur, nec jam ad secundum hunc hominem pertineant. Ita fere Hieronymus Platus, de Bono status relig. libro I, cap. 13. Hinc, ut etiam observavit Renatus Choppinus Monastici libro I, tit. 2, n. 17, sicut in Baptismo renatis, sic professis in Religione ceu novis hominibus nova induntur nomina: Italis præsertim ac Belgis, ut ait ille, Franciscis etiam Fuliensibus et Capucinis.